

Рослинництво, кормовиробництво

УДК 582.734.3:575.86
© 2014

*О.І. Рудник-Іващенко,
доктор сільсько-
господарських наук*

*Інститут
садівництва НААН*

І.В. Смутьська

*Український інститут
експертизи сортів рослин*

СОРТОВІ РЕСУРСИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЯГІДНИХ КУЛЬТУР В УКРАЇНІ

Висвітлено стан вирощування та закладання розсадників ягідних культур в Україні. Надано історичну довідку з випробування сортів ягідних культур і винограду. Описано біологічні особливості сортів рослин ягідних культур та впровадження їх у виробництво. Проаналізовано Державний реєстр сортів рослин, придатних до поширення в Україні на 2013 рік, у частині ягідних культур і винограду. Показано результати вітчизняної та зарубіжної селекції ягідних культур і винограду.

Ключові слова: ягідні культури, експертиза, сорти, перелік видів, продуктивність, вирощування.

Постановка проблеми. Нині в Україні вирощуванням садивного матеріалу ягідних культур займаються понад 170 господарств, зокрема 10 наукових і 53 спеціалізовані установи [6].

Щороку розсадницькі господарства України збільшують обсяги вирощування ягідників, оскільки ягідні культури легко і швидко розмножуються, рано розпочинають плодоносити і кожного року дають урожай. Так, суниця дає перший урожай через рік, смородина, порічки, малина, агрус — через 2–3 роки після садіння. Продуктивність плодоносіння в смородини, порічок, малини зростає до 6 років, а в агрусу — до 8–10 років [1, 7].

Населення має велику потребу в такій продукції, оскільки ягоди багаті вітамінами, корисними мінеральними солями, цукрами та органічними кислотами. Усі ці речовини життєво необхідні для організму людини.

Серед значної кількості сортів ягідних культур, які різняться за смаковими якостями, розмірами і забарвленням плодів, строками досягання, виробники мають можливість вибрати садивний матеріал на будь-який смак. Проте цього недостатньо для розширення та планомірного відтворення ягідників. У виробництві на досить великих площах трапляються старі малопродуктивні сорти.

Мета досліджень — висвітлити стан та перспективи розвитку вітчизняної та іноземної селекції ягідних культур.

Завдання досліджень — проаналізувати Державний реєстр сортів рослин, придатних до поширення в Україні на 2014 рік, визначити асортимент сортів основних ягідних культур у виробництві.

Результати досліджень. Основний напрям досліджень вітчизняних наукових установ — нові агротехнічні способи вирощування садивного матеріалу та вивчення наявних сортів зразків із подальшим їх удосконаленням.

До 2005 р. сортовипробування ягідних культур було обов'язковим. З 2003 р. ухвалено рішення щодо реєстрації сортів багатьох культур, зокрема плодових, ягідних, овочевих та інших лише за даними заявника [5]. Експертизу всіх вирощуваних в Україні культур здійснюють на відмінність, однорідність і стабільність (ВОС-тест).

Нині сорти плодово-ягідних, горіхоплідних культур і винограду випробовують на полях заявника, тобто в державній реєстрації використовують його дані. У цій ситуації головним завданням експертного органу є забезпечення, утримання та зберігання офіційного зразка багаторічних видів рослин у встановленому установою порядку.

Сорти ягідних культур і винограду у Державному реєстрі сортів рослин, придатних для поширення в Україні на 2014 рік

Культура	Сорти селекції			
	усього в Реєстрі сортів	вітчизняної	у т. ч. науково-дослідних установ НААН	іноземної
<i>Ягідні культури</i>				
Аґрус відхилений	17	17	15	–
Актинідія	14	12	–	2
Жимолость	5	5	5	–
Калина звичайна	3	3	3	–
Лимонник китайський	1	1	–	–
Малина	21	19	8	1
Обліпіха крушиновидна	1	1	1	–
Порічки червоні	13	13	11	–
Смородина	28	28	24	–
Суниця	41	28	20	13
Актинідія пурпурова × актинідія гостра	3	3	–	–
Чорниця (лохина)	8	–	–	8
Чорниця канадська	3	3	–	–
Ожина звичайна	2	2	–	–
<i>Виноград</i>				
Виноград	109	75	64	3

Велике значення має впровадження нових сортів із високими господарськими показниками. На жаль, інформацію про те, що подає Український інститут експертизи сортів рослин в Каталозі сортів, придатних до поширення в Україні, у польових умовах не перевіряють. Чи можна назвати її на 100% достовірною, невідомо, оскільки сорти заносять до Реєстру за даними заявника [4].

За висловами самих виробників, нові сорти, які перебувають у Державному реєстрі сортів рослин, придатних для поширення в Україні, на полі часто мають такі характеристики, які описано в каталозі. Інститут має довіряти тим даним, які подає заявник, і він їм довіряє. Проте практика свідчить про те, що часто селекціонер виявляє суб'єктивізм під час опису сорту. Тому виробники не поспішають розлучатися зі старим сортовим асортиментом, перевіреним роками.

Така ситуація з описом сортів не є системою. Більшість заявників подають достовірні дані про новий сорт. Проте винятки можуть формувати суспільну негативну думку.

Про активність розвитку вітчизняної селекції ягідних культур свідчить те, що до Державного реєстру сортів рослин, придатних для поширення в Україні на 2014 рік, занесено 269 сортів і гібридів ягідних культур [2].

Найважливіше місце в Реєстрі цих культур займають суниця і смородина. Якщо смородина представлена лише 28-ма сортами вітчизняної селекції (з них 24 сорти селекції науково-дослідних установ НААН), то з 41 сорту суниці — 28 сортів вітчизняної селекції (20 — селекції науково-дослідних установ НААН, 8 — приватних), 13 сортів іноземної.

Зі 109 сортів винограду в Реєстрі на 2014 рік значне місце посідають сорти вітчизняної селекції — 75 (з них 64 — селекції науково-дослідних установ НААН), 3 сорти іноземної селекції.

Накопичений досвід, сучасні технічні і технологічні розробки дають змогу вирощувати ягідні культури на індустріальній основі, що забезпечує повнішу реалізацію їх біологічного та генетичного потенціалу. У нових виробничих умовах потрібні сорти з відповідними морфологічними і фізіологічними ознаками. За взаємодії з біотичними та абіотичними чинниками зони вирощування сорт може забезпечити істотний приріст урожаю, поліпшити його якість, зменшити екологічне навантаження на довкілля, знизити витрати на одиницю виробленої продукції [3].

Сучасні новостворені сорти ягідних культур мають характеризуватися передусім адаптивністю до умов вирощування, високою стабільною продуктивністю та якість плодів, імуні-

тетом до основних хвороб і шкідників. Одна з головних вимог до сорту — максимально можлива механізація технологічних процесів. В основі індустріальної технології лежить агротехніка обробітку високопродуктивних сортів ягідних культур з напіврозлогими кущами, гнучкими гілками, здатними витримувати механічний вплив ягодозбиральних машин без погіршення стану рослин. Вона має обов'язково забезпечувати стабільну врожайність упродовж 5–6-ти років експлуатації насаджень. Оцінка нових сортів смородини, аґрусу, жимолості та інших ягідних культур за лімітувальними показниками, які надає заявник, має підтвердити, що селекціонери створили сорти, придатні для промислового використання в усіх зонах України. Проте, щоб сформувати оптимальний сортимент для індустріальної технології обробітку,

що забезпечує врожайність 60–133 ц/га, добру якість продукції (70–92% стандарту), високу повноту знімання за мінімальних витрат праці (близько 50 чол.-год/т ягід), потрібно всебічно вивчати сорти саме в незалежному сортовипробуванні в польових і лабораторних умовах, як це було за державного сортовипробування до 2005 р. В Україні навіть немає переліку культур і сортів, науково обґрунтованих для отримання високоякісної продукції відповідно до норм дитячого та дієтичного харчування. А від цього залежить здоров'я нації та її майбутнє.

Реєстр сортів рослин рік у рік розширюється за рахунок нових видів, зокрема ягідних культур, про які ще донедавна ми не чули. Проте вони лишаються не вивченими, також немає рекомендацій сортовипробувачів щодо умов їх вирощування.

Висновки

Для отримання науково аргументованої рекомендації з вирощування сортів ягідних культур для виробників і переробної галузі необхідно відновити повноцінне сортовипробування в польових і лабораторних умовах, за результатами якого будуть надані достовірні характеристики господарсько цінних і якісних ознак новостворених сортів. За даними цих досліджень слід сформувати оптимальний сортовий асортимент найпоширеніших ягідних культур в Україні: смородини чорної, аґрусу, жимолості, калини, лимоннику, малини,

обліпихи, порічок, суниці, чорниці, ожини та ін. Для кращої орієнтації виробників у наявному асортименті сортів ягідних культур слід виокремити сорти для інтенсивної технології розмноження. Це дає змогу отримувати 100–350 тис. відсадків з 1 га, оскільки у виробництві ще є великі площі розсадників, зайнятих відомими сортами, які занесено до Реєстру в 60-х роках минулого століття. Такі заходи дадуть можливість підвищити рівень вирощування культур та забезпечити населення повноцінною ягідною продукцією на порядок вище.

Бібліографія

1. *Агропромисловий комплекс України: стан, тенденції та перспективи розвитку*. Інформаційно-аналітичний збірник (вип. 6); за ред. П.Т. Саблука та ін. — К.: ІАЕ УААН, 2003. — 764 с.
2. *Державний реєстр сортів рослин, придатних для поширення в Україні на 2012 рік*. — К.: ТОВ «Алефа», 2013. — 300 с.
3. *Екологія плодкових культур* [В.Ф. Іванов, А.С. Іванова, Н.Є. Опанасенко, Н.П. Литвинов, В.І. Важов]. — К.: Аграр. наука, 1998. — 407 с.
4. *Каталог сортів рослин, придатних для поширення в Україні у 2012 році*. — К.: ТОВ «Алефа», 2013. — 340 с.
5. *Наказ Міністерства аграрної політики України від 14.05.04 р. № 159 «Про затвердження Переліку родів і видів рослин, сорти яких підлягають державному випробуванню в закладах експертизи держав-*

- ної системи з охорони прав на сорти рослин і визначенню їх придатності для поширення в Україні».
6. *Статистичний бюлетень*//Державна служба статистики України. — К., 2013. — 102 с.
7. *Altermann W. Isolierung anthocyanhaltiger und anthocyanfrier Gewebestämme von Daucus carota: Einflüsse von Auxinen auf die Anthocyanbildung*/Altermann W., Reinard E.//Experientia. — 1971. — Iss. 27. — P. 353–354.
8. *Amato F.D. The problem of genetic stability in cultivation of plant tissue and cell*/Amato F.D.//International biological program 2: Crop Genetik resources for today and tomorrow. — New York, 1975. — P. 373.
9. *Bayer J.S. Physiology of water deficit cereal crops*/J.S. Bayer, Mc Pherson H.//Agron J. — 1975. — 27, № 1. — P. 1–23.

Надійшла 27.01.2014.